

JOHANNES VAN VOORST, ±1740-1793

P.J.A. van Voorst Vader

Het is een opmerkelijk feit dat wij wel - zover mogelijk - op de hoogte zijn van de herkomst van de familie VADER, maar totaal niets afweten van de familie VAN VOORST. Slechts het volgende is bekend:

- JOHANNA ELIZABETH van VOORST trouwde met WILLEM LODEWIJK VADER op 11 November 1799. Zij is 26 October 1781 geboren, vermoedelijk te Middelburg, waar haar vader op 15 Januari van dat jaar onderquipagemeester was geworden. Zij overleed 15 December 1852 te Wissenkerke.
- Haar vader, JOHANNES, was kapitein, later equipagemeester van de kamer Zeeland van de V.O.C., d.w.z. dat hij verantwoordelijk was voor de bouw, uitrusting en bemanning van de V.O.C. schepen. De datum en plaats van zijn geboorte zijn onbekend. Hij stierf 1 Juni 1793.
- Haar moeder heette CATHARINA JOHANNA BONNEEL. Ook van haar zijn datum en plaats van geboorte onbekend, evenals de sterfdatum.
- Haar zuster, JOHANNA HENRIETTA, geb. 8 Februari 1772, huwde 14 Januari 1793 met de jurist ANTHONI WILLEM PHILIPSE. Zij overleed kinderloos, reeds op 23 Mei 1796.
- Haar ongehuwde zuster MARIA JACOBA wordt in de familiebijbel genoemd als getuige bij de doop van de kinderen van het echtpaar Vader-van Voorst. Ook van haar ontbreken gegevens over geboorte en overlijden.

De grootvader van JOHANNA ELIZABETH, de vader dus van JOHANNES VAN VOORST, heette HENDRIK of HEIJNDRIK, die ik na vorsen in een dozijn gemeente-archieven gelukkig in de doopboeken van Bergen op Zoom aantrof: gedoopt 22 Maart 1710. Hij was het achtste kind van GERARDT VAN VOORST en JANNA VOORENS, die blijkens het Gereformeerde trouwboek gehuwd zijn op 5 Februari 1698. In dat trouwboek wordt Gerardt gespeld als Gerrit, "*bijde van Bergen en aldaar woonachtig*". Vóór Gerardt komt de naam van Voorst in Bergen op Zoom niet voor. Waarschijnlijk kwam hij dus van elders, mogelijk als militair, gezien het grote garnizoen aldaar. Zijn beroep is echter onbekend. Zijn tweede zoon Cornelis en diens zoon Gerrit waren beide schoenmaker, deken van hun gilde en als zodanig één van de zeven "*Raadsleden van de zeven natiën*", een college dat een functie had in het stadsbestuur.

HENDRIK wordt 25 Augustus 1736, "*oud 27 jaren*" - hij moet dus laat gedoopt zijn! - poorter van Veere en "*geregtsbode binnen deser stede*". Later wordt hij ook aangemerkt als stadsbode. In het kleine Veere zal hij wel beide geweest zijn. Hij huwde MARIA MONCRIEFF, een Schotse. De Schotten vormden in die tijd ±3% van de bevolking van Veere, die ±2.500 zielen groot was. De datum van dit huwelijk is onbekend, maar moet liggen vóór 16 Mei 1738, toen een naamloos kind van hen in de Grote Kerk werd begraven. De ouders van Maria zijn niet gevonden, ook niet in het Schotse Culross (onderzoek van de archivaris van Veere, de Hr.P.Blom, 1995). In 1763 is Maria, als weduwe, hertrouwd met de Schot John Rutherford.

De zoon van Hendrik en Maria, Johannes (Jan) van Voorst, had twee zusters:

- HENRIËTTA VAN VOORST, een "*wollenaarster*", die genoemd wordt in de lijst van inwoners van Veere in 1775.

- JOHANNA ELISABETH VAN VOORST, die trouwde met Hendrik Johannes Vreijer. Die is na faillissement helaas spoorloos verdwenen, zijn vrouw achterlatend met een zoontje, waardoor zij voorkomt in het voogdijboek van de Weeskamer in 1782. Het 3-jarig knaapje moest een voogd hebben.

De namen van deze beide zusters vinden we terug bij Jans kinderen. Dat is trouwens de reden dat wij aannemen dat zij zijn zusters waren: de vernietiging van bijna het gehele Veerse archief, ondergebracht in Middelburg, samen met het archief van die stad in de jongste oorlog, verhindert het vinden van een onomstotelijk bewijs.

De naam VAN VOORST komt verder in Zeeland niet voor. De enige uitzonderingen zijn twee in Delft geboren en in Zeeland beroepen predikanten - broers - en de "*burgerwees*" Otto van Voorst, aan wie de gemeente Zierikzee in 1727 100 rijksdaalders uitkeerde voor zijn "*zeer konstige snijdingen*" (wapenborden voor H.H. regenten). In de V.O.C. havens Hoorn, Enkhuizen, Rotterdam, Schiedam en Vlaardingen vindt men evenmin van Voorsten. In Delft zijn er een aantal, de meesten duidelijk import, zoals de nakomelingen van de Amsterdamse medicus Ameldonck van Voorst, geboren in Emmerik in 1656 of '57, als zoon van de doopsgezinde koopman Hendrik van FOORST aldaar. Zijn afstammelingen tooiden zich vaak met de fraaie naam Ahasverus, gespeld als Asswerus, Ahasueros, Asuerus, Asuweris en Assueris. Ook de vader van beide predikanten heeft in Delft gewoond, maar was uit Utrecht afkomstig. In Amsterdam vinden we ook enkele malen de naam van Voorst.

De bakermat van de familie van Voorst is echter duidelijk Utrecht. Hoewel niet in menigte, komen zij daar sedert de Middeleeuwen in alle rangen en standen voor. De Gerard uit Bergen op Zoom heb ik daar niet terug gevonden. De enige, in leeftijd passende Gerard, gedoopt in 1677 in de Catharijnekerk, zoon van een "*advocaat en Hoofd van Utrecht*", heeft een hogere stand dan de familie in Bergen.

Ik heb getracht mij van het leven van JOHANNES VAN VOORST een beeld te maken door bestudering van de volgende boeken, waaruit in het onderstaande vrijelijk is geciteerd:

- Gaastra, Femme S. Bewind en beleid bij de V.O.C., 1672-1702. Zutphen, Walburg Pers, 1989 (ISBN 9060 11.661.5)
- Gaastra, Femme S. De geschiedenis van de V.O.C. Zutphen, Walburg Pers, 1991 (ISBN 9060 11.732.8).
- Gelder, Roelof van, & Lodewijk Wagenaar. Sporen van de Compagnie. De V.O.C. in Nederland. Amsterdam, De Bataafsche Leeuw, 1988.
- Jörg, C.J.A. The Geldermalsen. History and Porcelain. Groningen, Kemper Publishers, 1986.
- Pool, Leendert van (tekeningen), & Lodewijk Wagenaar (tekst). Verbeeld verleden, 50 tekeningen rond het thema "De V.O.C. in Zeeland". Middelburgse Teeken Academie (opgericht in 1786). Middelburg, Stichting voor V.O.C. publicaties, 1987.
- Roos, Doeke. Zeeuwen en de V.O.C. Middelburg, Stichting voor V.O.C. publicaties, 1987 (ISBN 90.70.17.42.94).

In het V.O.C. Archief konden wij de vijf reizen van Jan van Voorst - of eigenlijk tien: de heenreis naar de Oost en de terugreis naar Nederland zijn afzonderlijk geregistreerd - opsporen (bijlage I).

Als stuurman heette hij JAN, als kapitein of "*schippper*" JOHAN, als equipagemeester JOHANNES. Uit doop-, huwelijk- en begrafenisregisters uit die tijd blijkt dat deze namen vrij inwisselbaar waren.

Bij het doorworstelen van de bemanningslijsten van alle schepen van de V.O.C. - alle kamers - vanaf 1766 treffen wij hem niet eerder aan dan 1768. Blijkbaar heeft hij in 1768 als opperstuurman zijn intrede gedaan in de V.O.C., kamer Zeeland. Hij was toen gehuwd en woonde in Veere, zijn geboortestad zoals wij nu weten. Hij komt niet voor op de lijsten van huiseigenaars, heeft dus geen huis in eigendom gehad. Veere was trouwens de woonplaats van talrijke schippers en stuurlieden, zowel van de V.O.C., als van de W.I.C.

Wat voerde Jan uit voor hij dienst nam bij de V.O.C.? Dat weten we niet. De V.O.C. was zeker niet de enige werkgever voor zeelieden (tabel 1; uit: D. Roos. Zeeuwen en de V.O.C.. Middelburg, Stichting voor V.O.C. publicaties; 1987, pag. 117).

Tabel 1. Aantallen zeelieden op Nederlandse schepen.

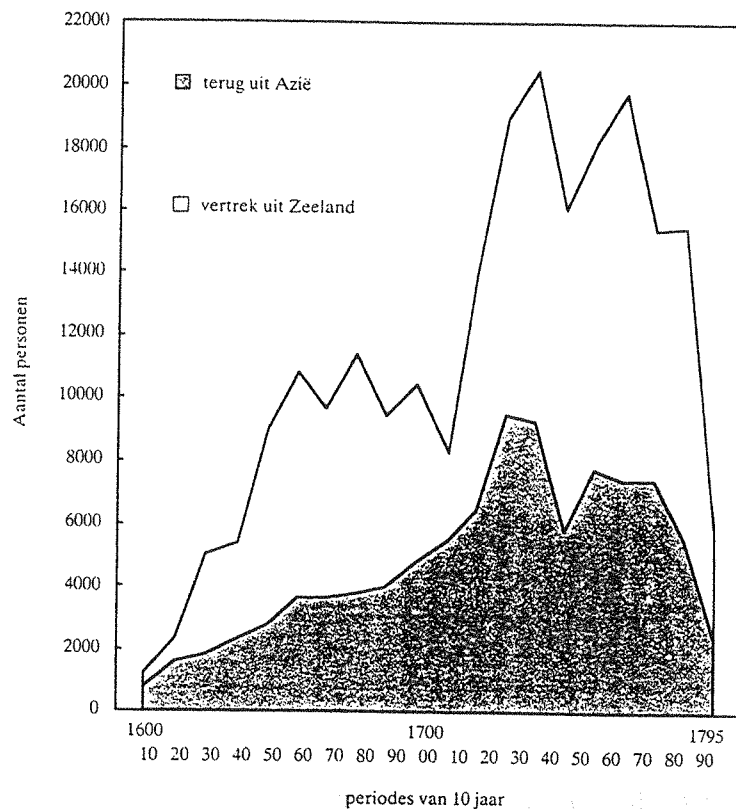
	1610	1635	1680	1725	1770
Marine	3.000	8.000	3.500	3.500	2.000
Koopvaardij	21.500	25.500	22.500	22.000	21.000
V.O.C.	2.000	4.000	8.500	11.000	11.500
Walvisvaart		1.500	9.000	9.000	6.000
Zeevisserij	6.500	7.000	6.500	4.000	4.000
TOTAAL	33.000	46.000	50.000	49.500	44.500

In Zeeland besloeg de V.O.C. maar $\pm 10\%$ van de maritieme activiteit. Als alternatieven waren er de handel op de Oostzee, op de Levant (waar wij ons tegen de Engelsen goed staande hielden), de marine, de walvisvaart, de visserij, de West-Indische Compagnie (met vervoer van slaven van West-Afrika naar Brazilië en West-Indië, vanwaar men terugkeerde met het bekende trias: zout, hout en goud) en de kaapvaart, vooral in oorlogstijd, waarin de Zeeuwen van oudsher hebben uitgeblonken. Tijdens de Spaanse Successieoorlog (1702-1713) voeren bijna 300 Zeeuwse schepen uit ter kaapvaart, die in die periode 1800 schepen buit maakten met een opbrengst van 24 miljoen gulden.

De V.O.C. was van alle werkgevers de slechtste betaler. Het maximum dat een matroos ooit kreeg was f12,-- per maand. Onderkoopman, koopman en opperkoopman kregen resp. f36,--, f60,-- en f100,--. De kapitein, of liever "*schipper*", kwam ergens tussen koopman en opper-koopman uit. Bovendien moesten alle werknemers met een rang, tot de ziekentrouster toe, hun betrekking eerst kopen van de Bewindhebbers. Voor een schipper bedroeg de toegangsprijs f2.500,--, d.w.z. circa 2½ jaar gage.

De reizen naar de Oost droegen een enorm risico in zich voor leven en gezondheid: van de 22.500 opvarenden, die met de V.O.C. in de loop van haar bestaan zijn weggezeild, is slechts één derde teruggekeerd (figuur 1; uit: D. Roos. Zeeuwen en de V.O.C.. Middelburg, Stichting voor V.O.C. publicaties; 1987, pag. 105).

Figuur 1. De sterfte op schepen van de V.O.C. bij hun reizen van Zeeland naar Azië en terug: aantallen personen aan boord bij vertrek uit Zeeland en bij de terugkeer uit Azië (uit: D.Roos. Zeeuwen en de V.O.C.. Middelburg, Stichting voor V.O.C. publicaties; 1987, pag. 105).

De sterfte is in de 18e eeuw niet gedaald, maar gestegen vergeleken met vroeger tijden. Scheurbuik eiste nog altijd een hoge tol. Dat is merkwaardig, omdat de oorzaak bekend was en het gebruik van citroensap voorgeschreven. Dit was echter maar beperkt houdbaar. Het was opvallend, dat de officieren meestal van deze ziekte verschoond bleven. Hadden die echte citroenen of namen zij het bittere sap meer plichtsgetrouw in?

Veel doden eiste ook de vlektyphus of "rotziekte". Hier stond men machteloos tegenover, want de overdracht door de klerluis was nog onbekend. De mannen kwamen met hun in de Middelburgse logementen opgedane luizen aan boord, niet zelden al lijdend aan de "rotziekte".

Een belangrijk punt is ongetwijfeld, dat de bemanning bestond uit paupers, in de 2e helft van de 18e eeuw meerendeels van buitenlandse herkomst, waarvan de weerstand en het zeemanschap alles te wensen overliet. Voeg daarbij de frequente verwondingen bij het hanteren van het schip in storm en ontij, de in besloten gemeenschappen altijd aanwezige darminfecties dysenterie, paratyphus en darmtypus, daarnaast tropische ziekten als malaria en amoebendysenterie, en de kans om met man en muis te vergaan: 2% op de heenreis, 4% op de terugreis. Voorts het ruim toepassen van de doodstraf. Niet alleen voor mouterij en desertie. Ook na het geven van een klap aan een officier werd de doodstraf voltrokken. Wegens homoseksueel gedrag kon men levend over boord worden gezet! Natuurlijk hadden de scheepjongens tegen de sexueel uitgehongerde bemanning wel krachtige bescherming nodig. De aard van de bemanning werd door een medereiziger als volgt gekenschetst: *"Soldaten en matrozen van de Oost Indische Compagnie woeden als wilde zwijnen, zij roven en stelen en hoerjagen zoo schandig, dat dit bij hen geen schande schijnt te wesen."* De gerepatrieerde

matroos heette "een heer van 6 weken". De roes van drank en vrouwen maakte het na dit tijdsverloop weer nodig aan te monstereen. Het is schrijnend te lezen dat, gezien het steeds aanwezige tekort aan zeelui, jaarlijks de op leeftijd gekomen jongens uit de Middelburgse weeshuizen bij de V.O.C. vloot werden ingelijfd.

Wat kan de reden zijn dat Jan de V.O.C. als werkterrein koos, met zo'n slechte gage, met een zwaar entreegeld voor H.H. Bewindhebbers, met zo'n groot levensgevaar en in zo'n grimmige entourage? Voor de beantwoording van deze vraag moeten wij ons eerst verdiepen in de economische situatie in de 2e helft van de 18e eeuw. Deze laat namelijk een rampzalig verval zien. De epidemieën van runderpest (1714-1720, 1744-1754, 1768-1784) hadden de 17e eeuwse welvaart te plattenlande vernietigd. Na 1750 loopt de graanprijs op, zeer sterk in tijden van oorlog, zoals 1780-1784. De scheepvaart was sterk teruggelopen. Maakten Nederlandse schepen, die bij het passeren van de Sont aan de Denen belasting betaalden, in 1660 53% uit van het totaal, in 1761 was dit gedaald tot 35%. Door zware buitenlandse concurrentie was in 1761 het aantal haringbuizen gehalveerd t.o.v. 50 jaar eerder. Van der Capellen tot de Pol schonk niet zonder reden - maar wel vergeefs - een tonnetje gezouten haring aan zijn correspondentievriend Washington met de vraag of dit geen artikel was voor import in Amerika. Het aantal vaten spek van gevangen walvissen was in 1780 teruggelopen tot 8000 à 9000 tegenover 60.000 à 70.000 in 1720. Het aantal scheepswerven in Nederland halveerde tussen 1650 en 1750. Door het beperkte aantal opdrachten verdween de stimulans tot innovatie in de scheepsbouw, die kwalitatief achterbleef bij Frankrijk en Engeland.

De Nederlandse industrie berustte goeddeels op de wankelende basis van de doorvoerhandel. Haarlem maakte van Duits vlas linnen. Maar toen Engeland vlas rechtstreeks van Duitsland ging betrekken, werd Engels linnen een geduchte concurrent, niet alleen op de Engelse maar zelfs op onze eigen markt. Vervaardigde Leiden in 1671 139.000 stuks laken, in 1795 was dit nog maar 20.000. Tussen 1740 en 1770 emigreerden 22.000 Hollandse werkers van de katoendrukindustrie. De Twentse textielfabricage ging na de bloei van 1690-1740 geheel te gronde door concurrentie uit Schotland, Ierland, Munster en Silesië. De te hoge belastingen - nodig voor de verdedigingswerken aan onze zuidgrens - ondergroeven ons concurrentievermogen.

De opbloei van Amsterdam als financieel centrum, waar een - in aantal beperkte - groep bankiers fabelachtige sommen verdiende en de grandioze uitbreiding van de productie van jenever in Schiedam e.o. met wereldwijde export hiervan, vormden onvoldoende tegenwicht, evenals de verbouw van meekrap (Zeeland en Zuid-Holland), tabak (Amersfoort e.o.) en asperges (Noordwijk). Was het aantal inwoners in Nederland tussen 1500 en 1650 gegroeid van 1 miljoen tot 1.9 miljoen, in de volgende 1½ eeuw bleef dit onveranderd, terwijl Holland 100.000 inwoners minder kreeg. De internationaal zo vermaarde charitatieve instellingen konden de zondvloed van paupers niet meer aan. Waardoor wij in het groot bedelaars "exporteerden", die een plaag vormden voor Oost-Friesland, Munster, Kleef, Vlaanderen en Zuid-Brabant. Misdadige bendevoering ging een gevaar betekenen, waarvan het meest berucht de Limburgse "bokkerijders" waren.

Het groot vertoon van rijkdom van het stadhouderlijk hof - in de 17e eeuw zondig en daarmee volstrekt ondenkbaar - en van H.H. regenten, voor wie de inkomsten uit de verdeelde banen nog slechts 10% van hun totale inkomen vormden, gaf een schrijnend contrast, dat het verlangen van velen om tot de "happy few" te horen tot kookpunt bracht.*

* Bovenstaande economische gegevens zijn ontleend aan: Simon Schama. Patriots and Liberators, Revolution in the Netherlands, 1780-1813. London, Collins Sons & Co., 1977.

Jörg zegt: *"The appeal of working for the Company lies not only in the opportunity of escaping from poor social conditions, but especially in the prospect of becoming rich. Private trade is indissolubly linked to the Company. Every one, high or low, tries to get the maximum out of his sojourn in the East. Private trade is a bitter necessity. Even the merchants earn too little to get by, let alone that they can keep up the required status."* Van Gelder en Wagenaar laten zich in gelijke zin uit. Een enkeling gaf als motief: *"begeirich zynde van mijn jonghe jaren af om vreemde landen te duerwandelen"* (Willem Lodewycksz, 1595). Meestal was het bittere noodzaak, toeval en het verlangen om in Azië, waar men immers *"de diamanten zo van de rotsen zou kunnen slaan"*, een fortuin te maken. De V.O.C. deed wel pogingen om eigen handel aan banden te leggen, o.a. door te bepalen dat een kapitein maximaal 3 kisten met inhoud ter waarde van maximaal 4 maanden gage voor zich zelf mocht meenemen. Maar de V.O.C. was nu eenmaal van onder tot boven corrupt en van alle kamers was de Zeeuwse de meest corrupte. Dat laatste kwam op beschamende wijze in 1671 aan het licht, toen een volledige dubbele boekhouding werd ontdekt met verduistering van vele tienduizenden guldens. Aangezien ook de bewindhebbers hierbij betrokken waren, gebeurde er uiteindelijk niets behalve het bestraffen van enkele klerken. In 1730-1739 blijken de door Zeeland ingekochte masten het dubbele te kosten van wat A'dam betaalde, terwijl bovendien een *"excessive grootte consumptie van masten"* werd geconstateerd. Daarnaast werden aanzienlijke *"schrijffouten"* in de boeken gevonden. Wederom ging het om zeer grote bedragen. En wederom vindt geen enkele correctie plaats. Het is duidelijk dat een V.O.C. kamer met zo ruime opvattingen meer ruimte bood voor eigen negotie dan elders. De fraaie bank, vervaardigd in de Oost omstreeks 1760-1770, die Jan meenam - nu het eigendom van mijn zoon Tjepco - vormt het levend bewijs dat hij er niet tegen op zag een voorwerp dat zijn oog bekoorde mee te nemen, ook al was het veel te groot voor een kist (bijlage II).

Op wat voor schip heeft Johan als schipper gevaren? Dit was een punt van controverse tussen de kamer Zeeland en H.H. 17. De Zeeuwen wilden graag grotere schepen dan het sinds jaar en dag gebruikelijke 2-deks *"kuildekschip"*, kwalitatief de mindere van nieuwe buitenlandse typen. De Middelburgse scheepsbouwer Willem Udemans schreef reeds in 1757 *"Een korte verhandeling van de Nederlandse scheepsbouw"* en won in 1780 goud met zijn inzending op een prijsvraag van de bewindhebber Daniël Rademacher: de door hem voorgestane 3-dekker had meer ruimte voor de bemanning, ook voor de isolering van zieken, waarvan hij een gunstige invloed op de sterfte verwachtte. De tegenstribbelende A'dammers en R'dammers hadden een ondiepere toegang tot hun havens - resp. de Pampus en het Goereze Gat - dan M'burg, maar de diepgang van de 3-dekker was slechts weinig toegenomen, de zeilkwaliteit was veel beter. Door het extra *"koedek"* was het schip bij storm veel beter van boven af te sluiten en het onderwatergedeelte was door een koperen beslag veel beter beschermd tegen aangroei en vooral de *"paalworm"*, een tropische mosselsoort, die in 1731 voor het eerst ook in Nederlandse wateren werdesignaleerd. Wanneer wij lezen dat alle schepen waarop Johan als kapitein voer 1150 ton inhielden, dan is wel zeker dat hij met deze 3-dekker heeft gevaren, waarvan de eerste in 1762 is gebouwd en die aan het eind van de 18e eeuw algemene erkenning kreeg. Het kuildekschip was kleiner.

Alle thuisreizen, behalve de twee eerste, beginnen in China! In de tijd van Johan is het Formosa avontuur al meer dan een eeuw achter de rug: het eiland werd in 1661 veroverd door *"Coxinga"*, trouw aanhanger van de door de Manchus verdreven Ming dynastie. Men voer nu naar Canton. Op de heenreis deed men Batavia aan. Het kapitaal voor inkoop in Canton - voor 2/3 uit Nederland meegebracht zilver - werd hier aangevuld met koloniale waren. De thuisreis ging rechtstreeks via straat Sunda en de Kaap omdat alleen dan de thee in Nederland nog vers

genoeg was om te kunnen verkopen. De via Batavia aangevoerde thee - dikwijls goedkoop gekocht van Chinese jonken - kon men dikwijls aan de straatstenen niet kwijt. Aangezien de organisatie van de "*Hoge Regering*" in Batavia te wensen overliet, was sedert 1755 de leiding van deze reizen toevertrouwd aan een "*Chinese Commissie*", deel van H.H. 17 zelf. Inderdaad komt de Chinese handel na 1755 tot ongekende bloei en behoort tot de meest winstgevende van de V.O.C. Jaarlijks worden vier schepen hiervoor ingezet.

Het belangrijkste in Canton gekochte product is thee, die in tegenstelling tot de 17e eeuw voor een breed publiek betaalbaar was geworden. Vanaf 1740 hebben ook particulieren aan de theehandel deelgenomen door scheepsruimte te huren van de V.O.C., maar in 1750 neemt de Cie. deze handel weer geheel in eigen hand, zij het onder protest van een groep A'damse kooplieden onder aanvoering van Hope. Of deze mogelijkheid in 1755 is hersteld nadat op advies van de groep Hope de "*Hoge Regering*" was uitgeschakeld, weet ik niet, maar het lijkt waarschijnlijk, omdat deze reorganisatie geheel volgens het concept van Hope plaats vond, terwijl deze regeling in de 90er jaren in ieder geval weer in gebruik was. Als dat inderdaad het geval is geweest, heeft Jan op volstrekt legale wijze de kans gekregen zijn privé handel belangrijk te vergroten.

Andere artikelen waren ruwe zijde, die de te duur geworden Bengaalse zijde verdrong, en van zijde vervaardigde producten. Gemakkelijk mee te nemen en dus ook geliefd artikel voor de privé handel. Rabarber en gember, waaraan geneeskracht werd toegeschreven, werd ingekocht door de chirurgijn. Ook wat Chinese lakwaren, vooral theebladen werden meegenomen, maar niet veel: het Japanse product was verre superieur. In de loop van de 18e eeuw neemt de handel in porcelein voor huishoudelijk gebruik enorm toe. Porcelein voor decoratie - w.o. het Chine de Commande - is te duur voor handel op grote schaal. Bestellingen hiervoor plaatsen bewindhebbers en kooplieden bij opvarenden, die voor de uitvoering zorg dragen.

Een opsomming van de lading biedt de GELDERMALSEN, die 3 Januari 1752 verging, maar waarvan het porcelein in 1986 alsnog is geveild (tabel 2).

Tabel 2. De lading van het V.O.C. schip GELDERMALSEN.*

Thee	f823.954	60,1%
Porcelein	f 72.745	5,3%
Ruwe zijde	f123.812	9,1%
Textielwaren	f314.191	22,9%
Gedroogde & Kruidenierswaren & Lakwaren	f 3.922	0,3%
Ballast	f 4.820	0,3%
Andere uitgaven	f 26.869	2,0%

* De goudstaven zijn niet in deze opsomming inbegrepen. NB Na 1760 voerde China geen goud meer uit.

In het "*Notul Boek van de Heeren van de Equipage*" van de Kamer Zeeland vinden wij:

— Ordinaris Vergadering, Maandag 15 Januarij 1781:

"Aangesteld tot onderequipagemeester Johannes van Voorst, schipper in dienst van de compagnie op een tractement van f300." Eigenlijk is het tractement f1000,--, met "*vrije woning aan de werf en emolumenten*", maar zo lang zijn voorganger Pieter Duyfvoet leeft, krijgt die de resterende f700,--.

- 31 Januarij 1788:
"Uit 's Hage in dato 28 Januarij van den Heere Prince Opperbewindhebber, waarbij Zijne Hoogheid uit eene Nominatie van drie Persoonen heeft geëligeerd Johannes van Voorst tot Opperequipagemeester deezer Kamer. Waarop voors^e Van Voorst ter Vergadering heeft binnen gestaan, door den Heer President (=Kien Citters) is gefeliciteerd en door de Vergadering is aangesteld, konnende na voldaan te hebben aan de requisiten en afgelegden Eed illico in die functie treden."
- Even later:
"De Heer van de Perre heeft aan de Vergadering gecommuniceert dat voor Heeren Schepenen is beëdigd den persoon van Johannes van Voorst als Eerste Equipagemeester deezer Kamer."
- 14 October 1793:
"Ter Gelegenheid dat waarschijnlijk binnen korten tijd de opper Equipagemeesters Plaets (sedert den 1ste Junij lleede (=j.l.) door het overlijden van Johannes van Voorst vacant gebleven zijnde) als nu staat vervult te werden"
- 23 December 1793:
"Als Eerste Equipagemeester genoemd CORNELIS VAN VLAANDEREN, die permissie krijgt om zijn schoonvader in de ambtswoning te laten inwonen."*

Uit de Bewindhebbers werden 3 commissies gevormd:

- Die van de koopmanschappen, belast met het toezicht, administratie, opslag en verkoop van de aangevoerde goederen.
- Die van de Thesaurie, die goud en zilver inkocht voor de handel, toezicht hield op de boekhouding, soldij betaling, transacties op de veilingen, en zorg droeg voor de administratie van de aandelen.
- Die van de Equipage (het meest geliefd, hier waren de meeste aanstellingen met sleutelgeld te vergeven), die toezicht hield op de bouw, de uitrusting en het onderhoud der schepen en voorts op het aannemen van matrozen en soldaten. Leden van deze commissie namen op de rede de bemanning de eed af. Ook wachtten zij de retourvloten op en ontsloegen de opvarenden van hun eed voor dat zij het schip verlieten.

Het lijkt weinig twijfel dat Johannes in zijn opzet is geslaagd. Daar wijzen de huwelijken van zijn dochters op. In 1793, 14 Januari, trouwt Johanna Henriëtta, bijna 21 jaar oud, met de 26-jarige mr. Anthoni Willem Philipse, schepen en president van de rechtbank te M'burg, later procureur generaal aan het Hooggerechtshof te 's Gravenhage, tenslotte president van de Hoge Raad. In 1799 huwt de 18-jarige Johanna Elizabeth de bijna 24 jaar oude Willem Lodewijk Vader, schout, gemeente-secretaris, later burgemeester, ontvanger der directe belastingen en grootgrondbezitter te Wissenkerke.

Wij veronderstellen, dat de aantrekkelijkheid van deze twee schippersdochters voor Zeelands "upper ten" zich niet uitsluitend beperkte tot de schoonheid van karakter en verschijning. Het zou hun vader zeker voldoening hebben geschonken, als hij geweten had dat een kleindochter van de bewindhebber Pous, aan wie hij een bewaard gebleven verslag richtte, haar hand zou schenken aan zijn eigen kleinzoon, terwijl tussen Pous en Johannes zeker nog een afgrond van standverschil heeft bestaan.

* Van Vlaanderen werd 29 October 1789 onderequipagemeester.

Catharina Bonneel kocht in 1804 een huis in de Molstraat. Na het overlijden van haar man in 1793 heeft zij dus M'burg als woonplaats verkozen boven Veere, waar zij voorheen zo veel jaren had gewoond.

JAN VAN VOORST mogen wij ons herinneren als de man, die in een hachelijk tijdsgewricht als zeeman een optimale carrière heeft gemaakt, eindigend in de hoogste functie, die de V.O.C. aan een man van zijn professie te bieden had. Ook zal hij zeker een bijdrage hebben geleverd aan het feit, dat het echtpaar VADER-VAN VOORST geregistreerd is als behoort te hebben tot de hoogst aangeslagenen in Zeeland. Wij dragen - naar het mij voorkomt - terecht zijn naam!

Eindhoven, Juli 1990 (met latere aanvullingen)

BIJLAGEN

- I. Reizen naar de Oost van J. van Voorst, 1768-1780. Uit: J.R. Bruijn, F.S. Gaastra, I. Schöffer. Dutch-Asiatic shipping in the 17th and 18th centuries. Rijks Geschiedkundige Publicatiën, Grote Serie nr. 165-167. Den Haag, 1979-1987.
- II. Koloniaal meubelstuk (vijfzitsbank) uit de Oost, waarschijnlijk door J. van Voorst naar Nederland gebracht. Foto: T.H. van Voorst Vader.
- IIIA. De fraai gerestaureerde ambtswoning van de opperéquipagemeester aan de Maisbaai te Middelburg. Uit: Verbeeld verleden. Samenstelling en tekst: Lodewijk Wagenaar. Teekeningen: Leendert van der Pool. De Middelburgse Teekenacademie (opgericht 1786), Stichting voor Publicaties. Middelburg, 1987. ISBN 90.70.174.30.8.
- IIIB. Idem: détail met V.O.C. gevelsteen anno 1616.
- IIIC. De scheepstimmerwerf van de V.O.C. te Middelburg. In het dok vlothout, bestemd voor de scheepsbouw. Op de achtergrond twee schepen op stapel en één te water gelaten in afbouw; rechts twee kiellichters en een opliggend fregat. Kopergravure door J. Arends, 1779. Uit: M.P. de Bruin. Aan de rede. Bussum, 1975, pag. 80.
- IVA. Laatste deel van een brief van J. van Voorst, in zijn handschrift, naar wij aannemen, aan Mr. Bonifacius Matthias Pous (fotocopie van origineel). Pous was bewindhebber van de V.O.C. kamer Zeeland. Uit: Archief Pous.
- IVB. Idem: transscriptie van de volledige brief. De "Exacte Reekening" - in een ander handschrift - is weggelaten.
- V. Welkomstgroet van Johanna Henrietta van Voorst, 8 jaar, ter gelegenheid van de behouden terugkeer dd 25-07-1780 van haar vader Johannes van Voorst van zijn laatste (5e) reis naar Indië en China. Uit: vVV-archief.
- VI. Porceleinen schotel uit de Zeeuwse verzameling van de auteur (kleurenfoto, gemaakt door de auteur). Doorsnee 38 cm. Kang Shi (1662-1722). Chine de Commande. Privé handel Foto: auteur.

BIJLAGE I. De tien reizen van Jan/Johan van Voorst (v. V.), 1768-1780. Uit: J.R. Bruijn, F.S. Gaastra, I. Schöffer. Dutch-Asiatic shipping in the 17th and 18th centuries. Rijks Geschiedkundige Publicatiën, Grote Serie nr. 165-167. Den Haag, 1979-1987.

Deel II: Outward voyages 1595-1794.

Deel III: Homeward Voyages 1597-1795

Beide reizen (outward/homeward) via Kaap de Goede Hoop (Kaap dGH).

Deel	reis nr	tonnage	bouw jaar	bouw plaats	uitge- rust door	naam schip	kapi- tein	vertr. plaats datum	Kaap dGH aank. vertr.	opva- ren- den: n=	† vóór Kaap dGH	aank. plaats da- tum	opper stuur man
II, p. 630	4041.5*	1150	1750	Z**	Z	Barba- ra Theo- dora	Pieter ten Droge	Ram# 14-12- 1768	1-4 / 18-4 1769	265	5	Bat 19-7- 1769	Jan van V.
III, p. 474	7798.5	idem	idem	idem	i- dem	idem	idem	Bat 1-11- 1769	7-1 / 4-2 1770	118	3	Ram 8-5- 1770	idem
II, p. 646	4111.1	1150	1769	Z	Z	Bot- land	Johan v. V.	Ram 24-8- 1771	12-12 /15-1 1772	337	103	Bat 14-4- 1772	
III, p. 486	7872.1	idem	idem	idem	A	idem	idem	Bat 4-11- 1772	6-1 / 4-2 1773	135	7	Texel 7-6- 1773	

Deel	reis nr	tonnage	bouw jaar	bouw plaats	uitge- rust door	naam schip	kapi- tein	vertr. plaats datum	Kaap dGH aank. vertr.	opva- ren- den: n=	† vóór Kaap dGH	aank. plaats da- tum	opper stuur man
II, p. 560	4189.1*	1150	1771	Z**	Z	Mars	idem	Ram# 13-12- 1773	30-4/ 11-5 1774	343	166	Bat✧ 21-7- 1774	Door naar China
III, p. 494	7930.3	1150	1767	Z	A	Oost- kapel- le	idem	China 1-1- 1775	5-4 / 20-4 1775	106	3	Texel 25-7- 1775	
II, p. 672	4249.2	1150	1771	A	Z	Ceres	idem	Ram 3-11- 1775	22-2/ 10-3 1776	292	6	Bat 27-5- 1776	Door naar China
III, p. 502	7982.2	idem	idem	A	A	idem	idem	China 6-1- 1777	7-4 / 4-5 1777	100	1	Texel 2-8- 1777	
II, p. 688	4336.3	1150	1770	A	Z	Voor- berg	idem	Ram 6-1- 1779	6-4 / 19-4 1779	230	5	Bat 21-6- 1779	Door naar China
III, p. 514	8053.3	idem	idem	A	A	idem	idem	China 18-1- 1780	24-3/ 8-4 1780	111	2	Texel 25-7- 1780	

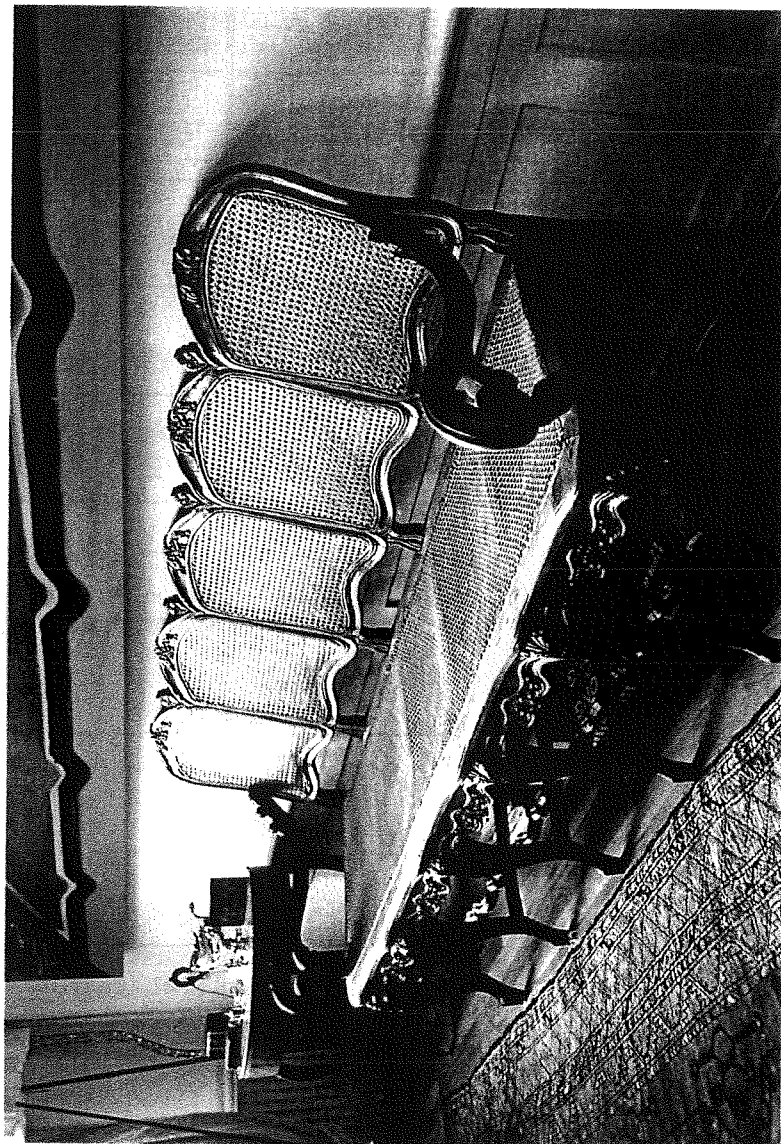
* Het cijfer na de punt geeft aan of het de eerste, tweede, derde of vijfde reis van het schip betreft.

** Z = Zeeland; A = Amsterdam

Ram = Rammekens; ✧ Bat = Batavia

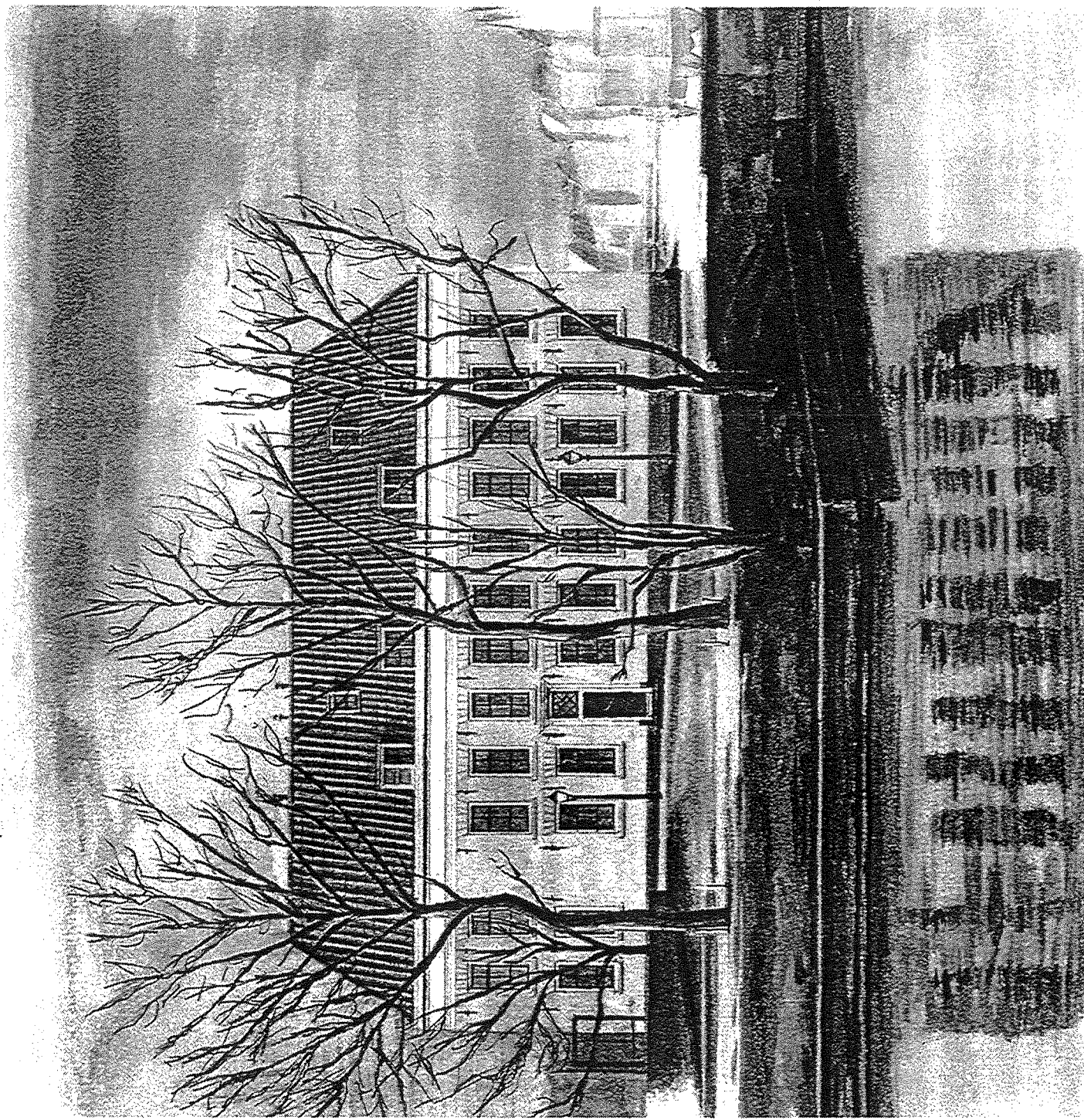
BIJLAGE II. Koloniaal meubelstuk (vijfzitsbank, circa 1770), waarschijnlijk door J. van Voorst uit de Oost naar Nederland gebracht.

Bank, gemaakt op Java of Ceylon (3e kwart 18e eeuw) in Lodewijk XV stijl. Deze bank stond, waarschijnlijk meer dan een eeuw lang, op het door zijn dochter en schoonzoon W.L. Vader op Noord Beveland in 1818 gekochte buiten "Sorgwijk", laatstelijk in de kleine jachtkamer boven de voordeur. Toen in juni 1940 de Fransen uit Zeeland wegtrokken en de Duitsers kwamen, werd Sorgwijk het kwartier van de Duitse Commandant van Noord Beveland. Mijn vader, Ds.P.J.F. van Voorst Vader, gewaarschuwd door de eigenaar, zijn neef Henri J. vVv, vroeg zijn oudste zoon, mijn broer Pieter, toen predikant te Nisse, naar Sorgwijk te gaan om daar de kostbaarste voorwerpen en meubels weg te halen. Broer Pieter laadde de spullen op een kar en bracht ze naar "Het Witte Hardt" in Middelburg, waar de bank tot de verkoop van dat huis bij het overlijden in 1965 van mijn noeder op de eerste verdieping stond. De bank kwam toen in mijn bezit en stond in de kinderkamer van mijn huis te Eindhoven. Omstreeks 1980 gaf ik de bank aan mijn dochter Suzanne in Amsterdam. Zij liet de rieten bekleding vernieuwen en wou de bank voorjaar 1983 veilen bij Christie's in Amsterdam om een comfortabeler zitbank te kunnen kopen. Haar broer, Mr. T.H. van Voorst Vader, advocaat te Amsterdam, mijn jongste zoon, die bij toeval zijn vader en zuster over de bank hoorde praten, kocht hem van zijn zuster en trok hem terug uit de veiling bij Christie's, omdat hij het een bijzonder meubelstuk vond en er, mede gezien de herkomst (familiestuk, kinderkamer), aan gehecht was. Door een vriend van hem werd de vijfzitsbank in 1985 herkend als een koloniaal meubelstuk, omdat net een boek van de moeder van die vriend over dat onderwerp was gepubliceerd (J.Terwen-de Loos. Het Nederlands-koloniaal meubel. Franeker, Uitg. T. Wever BV, 1985). In dat boek is een identiek meubel afgebeeld, dat zich in de dertiger jaren bevond in het landhuis Tipas bij Bogor. In de Oost werd dat type bank (met brede zitting om op te liggen) gebruikt als verandabank. Een ander identiek exemplaar heeft zich in het Kaaps museum in Kaapstad bevonden, maar is later bij Lempertz in Keulen geveild. De bank is anno 2001 nog immer in bezit van Mr. T.H. van Voorst Vader te Amsterdam. Johannes van Voorst bezocht in de periode 1769-1780 meerdere malen Java. Ik neem aan dat hij de bank vanuit de Oost mee naar huis heeft gebracht.

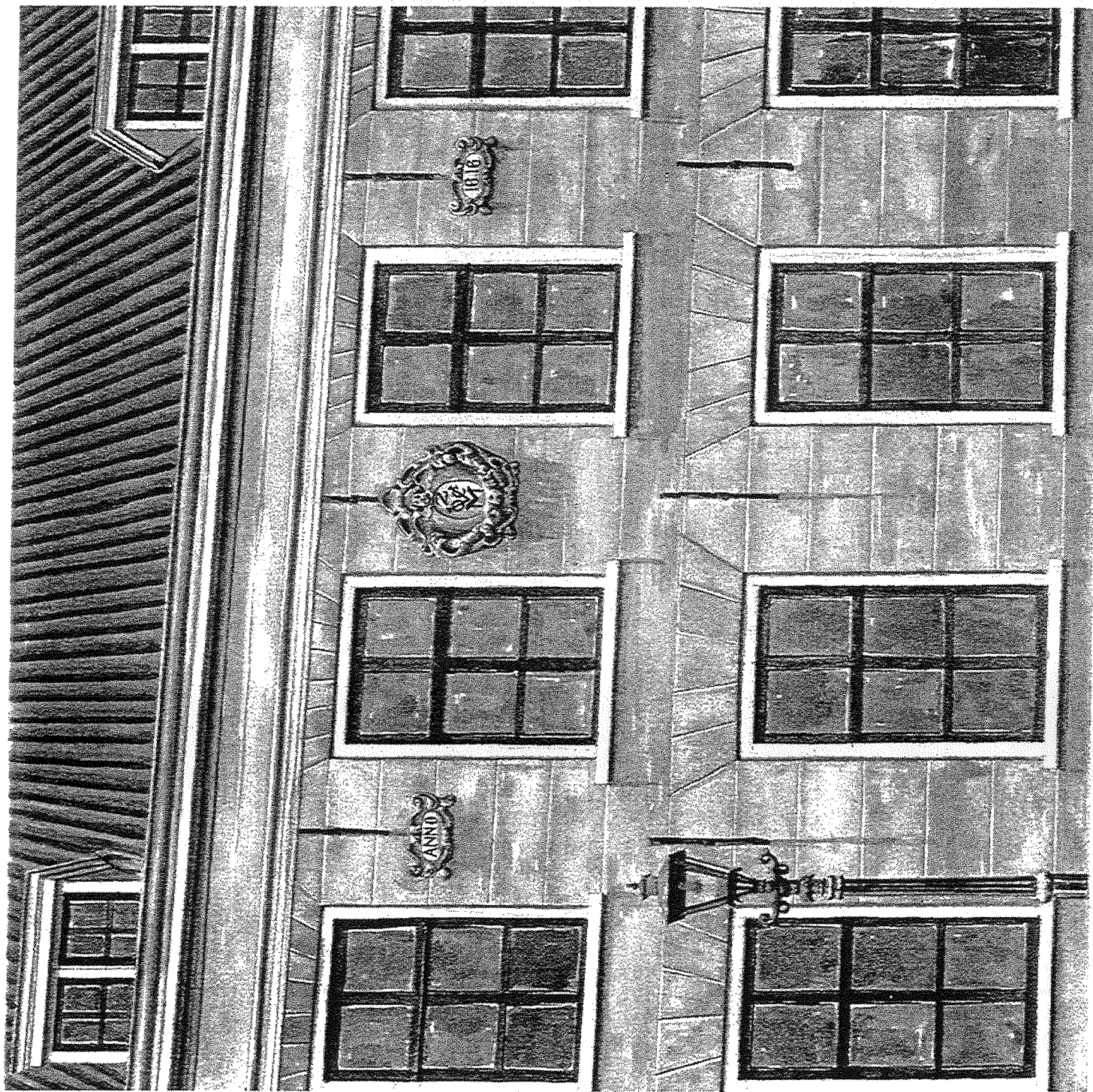
BIJLAGE IIIA.

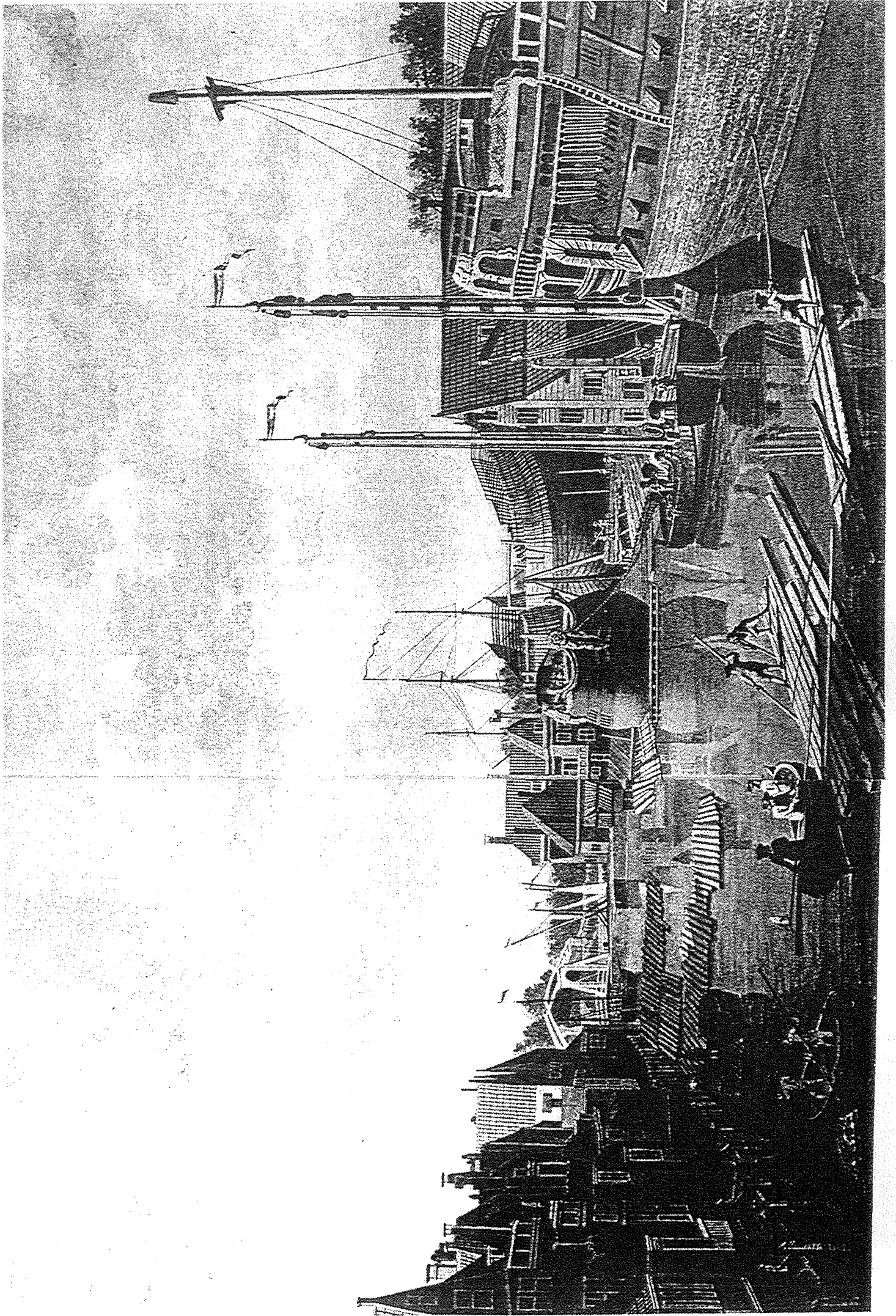
De ambtswoning
van de opper-
équipagemeester
aan de Maisbaai
te Middelburg:
de voorgevel.

BIJLAGE IIB.

De ambtswoning
van de opper-
équipagemeester
aan de Maisbaai
te Middelburg;
de voorgevel,
détail met
V.O.C. gevelsteen
anno 1616.

BIJLAGE IIIC. De scheepstimmerwerf van de V.O.C te Middelburg.

BIJLAGE IVA

Tweede deel van een brief van J. van Voorst, in zijn handschrift, naar wij aannemen, aan Mr. Bonifacius Matthias Pous: fotocopie van origineel.

Op 1 Schip Leeland is haz alles in goede stand geen
nietig Amer Ders Atlanticen voo te Indoe

[illegible]

Michael Bing Dec
19 Decemb 1790

Wie hoch dienstwärtige Dienst

John J. Frost

BIJLAGE IVB

Transscriptie van volledige brief dd 19-12-1790 van Johannes van Voorst aan Mr. Bonifacius Matthias Pous. De "exacte rekening" - in een ander handschrift - is weggelaten.

Wel Edele Gebooren Heer,

Volgens Verzoek door U Wel Edele aan de cassier van Citters bekomt U Edele een lijst van al 't metaal canon voor deeze caamer verzende zeedert 't jaar 1770 tot nu toe met de scleepe hun naame vermeld. Van de 20 vond ik niets, maar ik vinde een Resolutie van de 17ten (=H.H.17) van 23 April en 5 Aug^s 1784 de kaamere zijn toebedeelt als volgt

A('dam) Z(eeland) D(elft) R(dam) H(oorn) E(nkhuizen)

.....(onleesbaar)
Zeeland verzend zijn cijfs met de Erfprins, die in 't laatste van deeze Week den 25 à 26 deeses gereed zal zijn om te zeyle als de contante maar klaar zijn.

Hier neevens meede ingesloote een Exacte Reekening van de Geertruyda Petronella en Gaaternisse. Hoope dit alles aan U Wel Edele Intentie voldaan zal hebben.

Onze reijse van Amsterdam na Zeeland is bitter lank geweest, zijnde 3 daage in Hoek van storm verwaaid geweest. den 17 deeser is onze bewindhebber Schoor overleede en eenige daage van te voore Monsr Lorsbach overleede gelijk meede den 18 deeser de keldermeester du Moulijn.

Op 't Schip Zeeland is nog alles in goede staad, geen nieuws Uwer Edele attentie waardig te melden.

Na mijn hartgrondig compliment aan de Wel Edele heeren Caen en Van Domburg, beneevens mevrouw en mejuffrouw Caen verzogt te hebben gelijk meede mijn beminde en kindere aan U Wel Edele verzogt en een bestendige Welstand toe gewenst te hebben zoo verblijve met waare Agting en Respekt

Wel Edele Geboore Heer

U Wel Edele Dienstvaardige Dienaar

Middelburg den
19 december 1790.

Joh^s. Van Voorst

BIJLAGE V

WELKOOMST-GROET

**Aan mijnen Zeergeliefden Vader, Captein Johannes van Voorst!
Toen zijn Ed. Repatriëerde in 't Vaderland, uit 't vergelegen China,
En ik hem in een gezegende Welstand omhelsde op den 25 Julij 1780.**

Welkoom! Welkoom! Lieve Vader,
In uw Dierbaar Vaderlant.
Ziet uw Dogter treed u nader,
En omhelst U, Dierbaar Pand!
Welkoom! oorzaak van mijn leeven,
God heeft aan U welgedaan;
'K Wil er hem de Eer van geven,
En met u ten Reijë gaan;
Moeder Liev! laat 'W ons verblijden
Na een korte Reijs zoo hier.
God had hem van ons konnen scheiden,
Hij zij lov die 't al bestierd,
Ja wat storremen en Baren
Dreijgde uw bodem en kiel,
Wat al Rampen en gevaren
Prangden dikwils uw Ziel.
Maar Triumph! God bragt u heden
In behoude haaf en Rhee;

En mijn Ziel is Wel te Vreden,
Dat Hij u deez Weldaad deê.
Dank mijn Ziel dat opperwezen,
Die uw Vader heeft bewaard,
En uit zoo veel angst en Vreeze,
Tot uw voordeel heeft gespaart.
God van Goedertierenheden,
U zij Eeuwig dank gezeid,
Vader op mijn Wenschen en beden,
Hier zoo veilig hebt geleid.
Heer, wil hem nu Voors behoeden,
En geleiden naar Uw Raad.
Breng hem zonder tegen spoeden
Eens in dien gewenschten staat,
Dat hij in zijne Oude dagen
Vrugten plukt van slavernij
En bedanken met behagen
d'Eedle Oostermaatschappij.

Johanna Henriëtta van Voorst!*

- * Johanna Henrietta van Voorst was 8 jaar oud, toen zij deze welkomstgroet voor haar vader voordroeg bij diens behouden terugkeer van zijn laatste reis naar Indië en China. De tekst zal gemaakt en geschreven zijn door iemand anders.

Gegevens aangaande Johanna Henrietta van Voorst:**

- Geboren Middelburg 14 Januari 1772
- Gehuwd Middelburg 14 Januari 1793 met Mr. Anthoni Willem Philipse (Commandeur Nederlandsche Leeuw), geb. Middelburg 10 September 1766, schepen en president rechtbank Middelburg 1795, procureur-generaal departementaal gerechtshof te Middelburg 1803, procureur-generaal Hooggerechtshof te 's Gravenhage, president Hoge Raad der Nederlanden, gest. 's Gravenhage, 18 Februari 1845
- Gestorven Middelburg 23 Mei 1796

Uit dit huwelijk:

1. Ongedoopte zoon, geb. Middelburg 17 April 1794, gest. aldaar 21 April 1794.
2. Johan Jacobus Philipse, geb. Middelburg 19 Maart 1796, gest. aldaar 4 September 1796.

** Geslacht Philipse. Nederland's Patriciaat, 68e Jaargang, 1984: 231.

BIJLAGE VI

Porceleinen schotel uit de verzameling van de schrijver (kleurenfoto). Doorsnee 38 cm.
Kang Shi (1662-1722). Chine de Commande.

